

capodistriano di origini latino-istrianne obbligato comunque a conoscere la lingua slovena — a testimonianza della concentrazione in questa zona dell'elemento etnico sloveno. Egli veniva chiamato anche »Procurator della contadinanza«, ed oltre alle funzioni già citate, almeno nel XVI secolo, comandava uno dei sei capitani regolarmente istituiti, con al suo servizio 400 uomini, per lo più contadini, che formavano le cosiddette »cernide«.

Per la popolazione era un onere notevole il servire

in queste unità, soprattutto perché verso la fine della Serenissima venivano inviate anche in zona molto lontane ed anche nella stessa Venezia prima della caduta della Repubblica: i racconti popolari sono pieni di aneddoti che riguardano l'abilità di molti ed eludere questi obblighi.

Delle residue postazioni militari — i castelli — come monumenti architettonici, ci si sta finalmente prendendo cura e, nell'ambito delle possibilità, vengono risanati.

KOPRSKI OBZIDNI PAS IN MESTNI TLOORIS NA KARTI GIACOMA FINA IZ LETA 1619

SALVATOR ŽITKO

Ostanki mestnih obzidij kažejo, da so bila vsa mesta naše obale in otokov utrjena domala že od svojega nastanka. Obzidja z utrdami so se razvijala vzporedno z izpopolnjevanjem vojaške tehnike, oblegovalnega orožja, gradbeništva pa tudi z ekonomskimi možnostmi posameznih mest oziroma komun.

Največji razmah je gradnja obzidij in utrd doživela v času Beneške republike, toda če si podrobneje ogledamo načrte mest vzdolž istrske in dalmatinske obale, bomo opazili nekatere razlike in posebnosti. Medtem ko so bila mesta pod Serenissimo dobro utrjena proti kopnemu, slabše pa proti morju, so bila tista mesta, ki jim niso gospodovale Benetke, enako dobro utrjena tako proti morju kot proti kopnemu.¹ Razen tega so imela mesta, ki so jih utrjevale Benetke, proti morju več vrat kot proti kopnemu, čeprav to ni bilo neobhodno potrebno. Skoraj vsako Benetkam podložno mesto je imelo po eno ali dve trdnjavi, ki sta bili dobro utrjeni proti mestu in manj proti morju; tega ne moremo utrditi za mesta, ki jih ni gradila Beneška republika (npr. Dubrovnik). Iz tega sledi, da Benetke niso imele popolnega zaupanja v meščanstvo podložnih mest, ki se jim je dejansko tudi pogosto upiralo (npr. Koper 1348). Z vsemi temi posebnostmi fortifikacijskega sistema so Benetke ščitile predvsem svoje interese, v njem pa se nedvomno zrcali dovršen del medsebojnih odnosov, konfliktov pa tudi naporov mestnih oblasti, da bi obdržale del svoje suverenosti in svobode.

Strateška prednost koprškega otoka se je za gradnjo utrjenega naselja kazala že v času preseljevanja ljudstev; veliko pozornosti so mu posvečali istrski mejni grofje, zlasti oglejski patriarhi, kasneje pa Beneška republika. Že sredi 13. stoletja je bilo mesto, kot poročajo viri, obdano z obzidjem. Po beneški zasedbi 1279 so morali meščani podreti del obzidja s stolpi, po drugi strani pa so pričele Benetke graditi večje utrdbene objekte za lastno varnost in gospodstvo

nad upornim mestom. Z njimi so Benečani obvladali vse dohode in izhode iz mesta, lahko vsak trenutek prekinili ves promet in uporne meščane prisilili k pokorščini. V polni meri se je to izrazilo že leta 1348 ob velikem koprskem uporu. Po predaji so morali Koprčani znova porušiti pas obzidja na zahodni strani mesta, zlasti pa na tistih mestih ob morju, kjer je bil ugoden prostor za pristajanje beneških galej.

Nezadostna utrjenost obzidja je leta 1380 omogočila Genovežanom, da so v »vojni Chioggia« vdrli v Koper, ga oplenili in požgali. Šele po tej hudi preizkušnji so začeli v Benetkah resneje razmišljati o gradnji in temeljitem popravilu koprškega obzidja. Toda prvo zanesljivo poročilo o močnem in trdnem obzidju z 12 vrati prinaša beneški kronist Marin Sano, ki je leta 1483 potoval po Istri.² Obzidni pas je v celoti meril 1457 korakov, v višino 4 ali 5 korakov, v širino pa 3 do 4 čevlje.³ Znotraj je hodnik z oporniki dovoljeval stražam, da so ga obhodile po vsej dolžini.

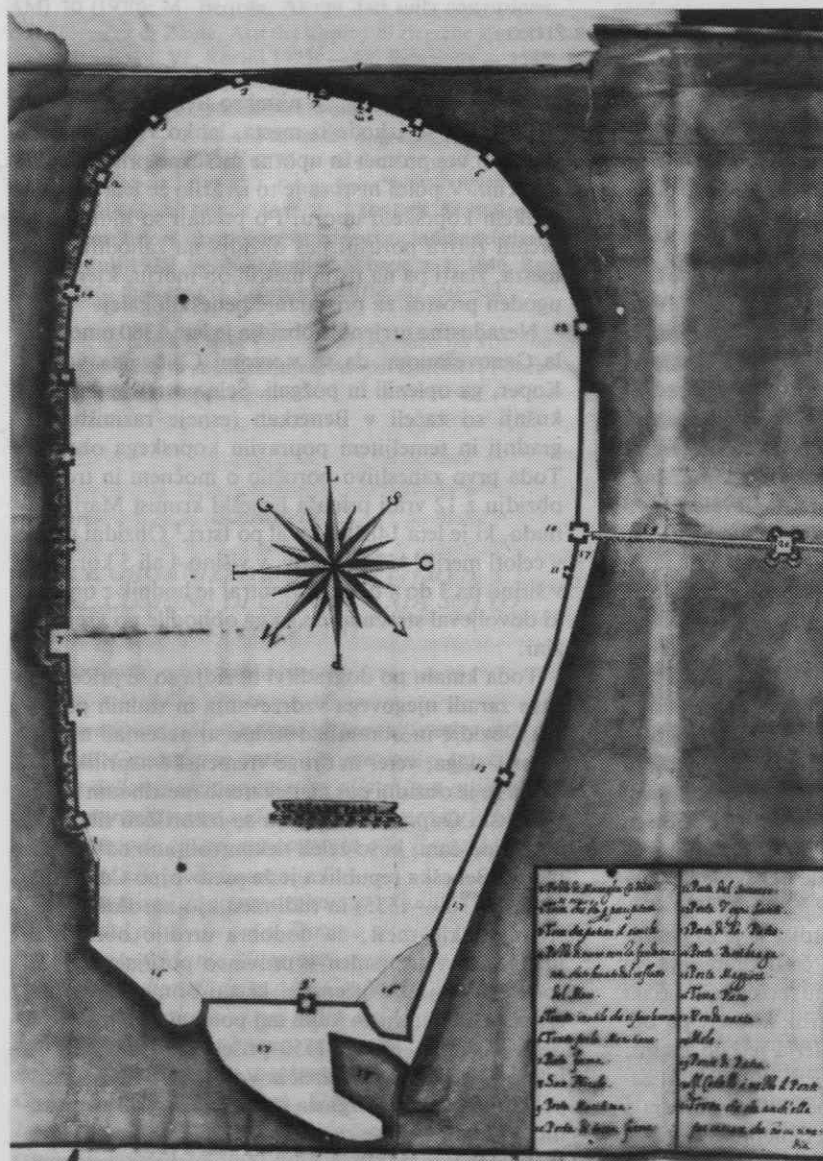
Toda kmalu po dograditvi obzidja so se pričele težave zaradi njegovega vzdrževanja in stalnih popravil. Obzidje in obrambne stolpe so načenjali morski valovi, vlaga, veter in druge vremenske nepravilnosti, tako da se je obzidni pas na nekaterih mestih sam od sebe zrušil. Odprtine v obzidju so izkoriščali tihotapci ali pa meščani, ki so želeli nekontrolirano odhajati iz mesta. Beneška republika je že pred vojno Cambraiske lige (1509—1535) in tudi med njo naročala podestom istrskih mest, da dodobra utrdijo obzidja in utrdbe, in v ta namen v provinco pošiljala najbolj sposobne vojaške inženirje, ki naj bi mestnim oblastem svetovali, kje in kako naj potekajo obnovitvena dela. V Koper je leta 1550 prišel sloviti arhitekt in inženir Michele Sanmicheli iz Verone. Po njegovi inšpekciji je senat 11. avgusta istega leta ukazal koprskemu podestatu, da se zazidajo vse odprtine in odvečna vrata v obzidju razen štirih, ki so jih izbrali izvedenci.

Za Sanmichelijem se je dalj časa mudil v Kopru njegov nečak Alvisè Brugnoli, ki je slovel kot specialist za utrjevalna dela. Leta 1554 je omenjen v zvezi s popravilom obzidja, ki se je v dolžini 30 korakov zrušilo pri cerkvi sv. Ane, in z razširitvijo nasipa na Belvederu. Podestat in kapitan Domenico Gradonici je v svojem poročilu dožju zelo pohvalil njegovo spretnost.⁴

Kljub občasnim popravilom in posegom je že leta 1558 podestat Nicolò Salomon poročal, da je mestno obzidje na mnogih mestih razpadlo in ga je bilo potrebno popraviti, podestat Francesco Mauro pa je v svojem poročilu navedel, da je dal izdelati novo karto Kopra z okolico ter jo poslal oskrbnikom za utrdbe (Provveditori alle fortezze).⁵ Leta 1580 je senat poslal v Koper veronskega arhitekta Francesca Malacreda, da pregleda stanje utrdb v mestu in okoliških vaseh, kmalu zatem pa je Cristoforo Sorte narisal topografsko karto koprške komune zaradi pregleda utrjenih

postojank na Tinjanu, Ospu, Loki, Movražu, Gradinu, Koštaboni, Šmarju, Rožarju, Glemu in Socerbu.⁶ Tudi podestati, ki so upravljali Koper tja do uskoških vojn (1615—1617), so krpali in obnavljali dele obzidja, ki se je tu in tam zrušilo po obnovi 1579.

Številna poročila koprskih podestatov in istrskih providurjev torej govorijo o popravilih mestnega fortifikacijskega sistema, vendar se žal pred začetkom 17. stoletja ni ohranil nikakršen grafični prikaz oziroma načrt mestnega obzidja in tlorisa, pač pa le dve veduti: najstarejša je mestna veduta na veliki oltarni pali Vittora Carpaccia iz leta 1516, kjer sv. Nazarij (koprski patron) drži v rokah model mesta. Upodobljena je le severna in zahodna stran mesta z vrsto pravokotnih obrambnih stolpov. V celoti obzidano mesto se nam kaže tudi na veliki panorami iz leta 1589 z napisom »Inter utrumque tuta« ter na alegorični podobi Marc'Antonia Bassettija iz leta 1624.

Akvarelirana risba, ki je nastala 3. januarja 1619, prikazuje tloris otoka z obzidnim pasom. Risbo hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Senato Mare, f. 228, format 46 x 37. V desnem spodnjem kotu je legenda, ki v zaporedju števil od 1 do 21 pojasnjuje posamezne, posebno pomembne točke v obzidnem pasu in izven njega. Orientacija je vidno označena sredi risbe, pod njo je merilo v beneških korakih.

Prvi mestni načrt Kopra s potekom obzidja je torej nastal leta 1619, ko so ne le v Kopru, temveč tudi po drugih istrskih mestih in pristaniščih hiteli s popravili in utrjevanjem obzidij. Čeprav je uskoška vojna minila že leta 1617, so se njene posledice v Istri še močno čutile. Po mestih in na podeželju je primanjkovalo živeža, zlasti žita, povsod je še vladal strah, da bo vojna ponovno izbruhnila. Mestna obzidja, utrdbe in pristanišča so bila potrebna obnove, zato je senat v začetku februarja 1618 poslal v Istro providurja Antonia Barbara in inženirja Camilla Cattanea, da pregledata vsa pristanišča ob zahodni obali Istre in poskrbita za njihova popravila.⁷

Tudi koprski podestat in kapitan Bernardo Malipiero je 25. maja 1619 prejel naročilo, da poskrbi za popravilo obzidja. Verjetno je bil naročilu dodan tudi predlog za izdelavo risbe, ki bi ponazarjala celoten mestni tloris in dopolnjevala prejšnjo risbo z obzidnim pasom, ki jo je 3. januarja 1619 izdelal Battista Rubertino.⁸ Koprski podestat je nalogo poveril inženirju Giacomu Finu, ki je risbo izdelal 1. avgusta istega leta. Druga odredba, ki je prišla iz Benetk 29. septembra 1619, je ravno na podlagi te risbe določala, da je potrebno koprskemu obzidju dati ustrežnejšo obliko in pričeti dela v naslednjem letu, takoj pa naj bi zaprli z zidom brez malte le tisti del obzidnega pasu, ki se je docela porušil.⁹ Istega leta srečamo koprskega podestata Bernarda Malipiera in inženirja Giacoma Fina tudi v Miljah pri obnovi utrjenega nasipa, za katerega je koprski arhitekt izrisal načrte, ki pa se žal niso ohranili.¹⁰

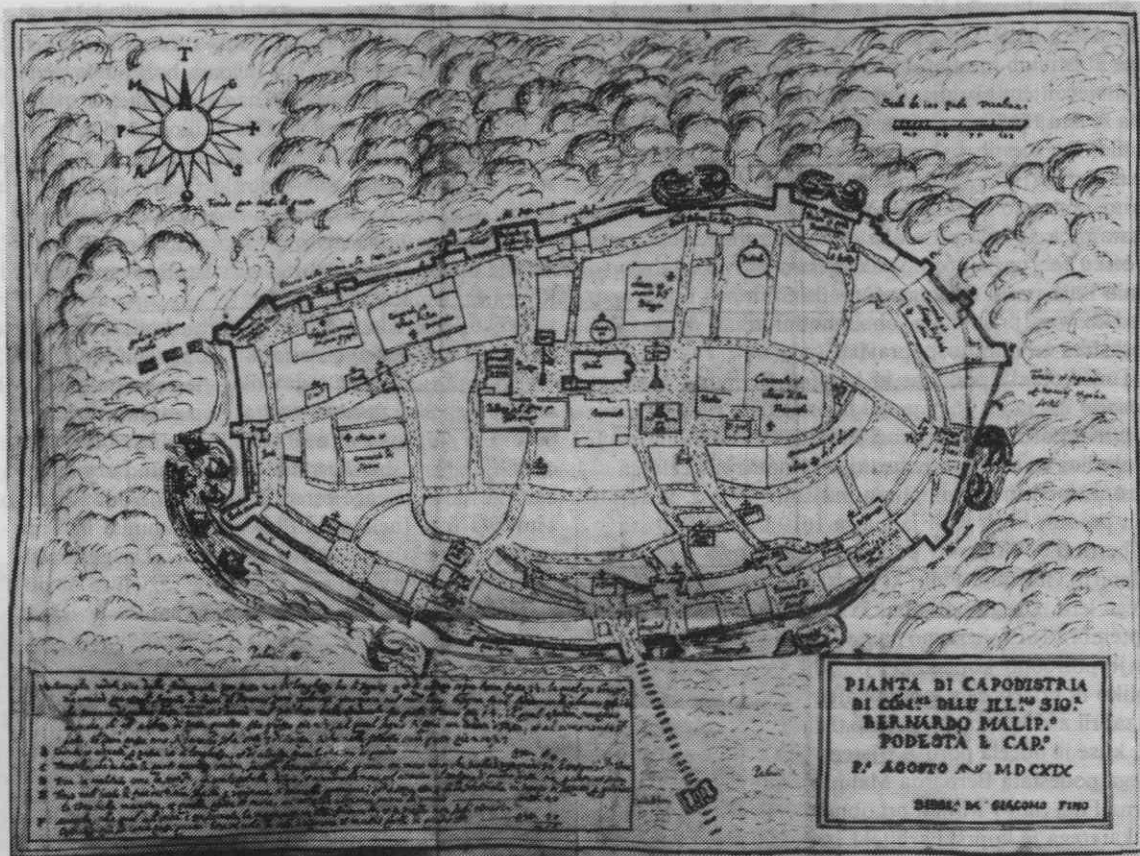
Medtem pa v Kopru obnova obzidja ni kaj prida napredovala, zato je nova senatna odredba z dne 8. januarja 1620 naročila, da je potrebno takoj nadaljevati popravilo obzidja v smislu odredbe z dne 29. septembra 1619.¹¹ V svojem zaključnem poročilu, ki ga je Bernardo Malipiero poslal beneškemu kolegiju 24. junija 1620, žal ni posebej omenjal inženirja Giacoma Fina in njegovega načrta. Omenjal je predvsem svojo skrb za boljše oborožitev Kopra in primerno namestitve smodnišnice v bližini samostana sv. Ane. Tako kot mnogi njegovi predhodniki je tudi Malipiero poročal o problemu zamočvirjenja koprskega zaliva in o zelo slabem stanju mestnega obzidja, mostu in Levjega gradu, ki je branil dostop do Kopra z južne strani. V poročilo je vnesel tudi podatke o koprskem prebivalstvu, finančnem stanju zastavljalnice (Monte di Pietà) in mestnega fontika.¹²

Za preučevanje koprskega obzidja in mestnega tlorisa 17. stoletja sta torej risbi iz leta 1619 izredno pomembni. Na akvarelirani risbi koprskega obzidja, ki je datirana s 3. januarjem 1619, sta merilo in legenda, ki označujeta dele obzidja, obrambne stolpe in mestna vrata ter zunanje ploščadi, ni pa označena mestna tlorisna zasnova s trgi in ulicami, tako kot v načrtu Giacoma Fina. Njegov načrt je torej kljub preprosti izvedbi in shematičnemu prikazu najpomembnejši urbanistični dokument beneškega obdobja, saj nam poleg obzidnega pasu razkriva še celoten mestni tloris, ki se je bolj ali manj ohranil vse do propada Beneške

republike 1797. Iz njega so razvidne značilnosti in odlike koprskorlorisne strukture pa tudi tedanje predstave o podobi otoka, ki so deloma bolj odraz vizije kot pa dejanskega stanja. Ni namreč izključeno, da je Finova tlorisna zasnova nastala tudi po predstavah in trditvah humanistov 15. in 16. stoletja (P.P. Vergerij st., P. Coppo itd.), da je rimski Capris identičen z grško Aegido, to pa je avtorju narekovalo zaokrožitev mestnega oboda v elipsasto formo, ki naj bi ponazarjala obliko ščita, povezanega z legendo o nastanku Kopra.¹³

Težko je seveda v celoti ugotoviti, koliko so poleg humanističnih teorij o nastanku Kopra, na Finov načrt vplivali tudi drugi dejavniki, zlasti poznoantična in srednjeveška zasnova mesta s prvotnim obzidnim pasom in sorazmerno nagla urbanizacija v beneškem obdobju. Na risbi Giacoma Fina se nam namreč urbana zasnova že kaže s središčno funkcijo današnjega Titovega trga (nekdanji Platea Communis) in Trga revolucije (nekdanji Caprile oz. Brolo). Druga značilnost je osem obodnih trgov, ki so se razvili za obzidjem in od katerih jih je šest imelo pristanišča oziroma mandračce: Carpacciiov trg (Piazzal del Porto), Staničev in Gortanov trg (Piazzal de Porta Maggiore), Kosovelov trg (Piazzal di Porta Ogni Santi), Gramscijev trg (Piazzal di Porta S. Pietro), Ribiški trg (Piazzal di Porta Bossedraga) in nekdanji trg ob Izolskih vratih (Porta Isolana). Nekdanji trg sv. Tomaža (Piazzal di S. Tomaso) se je tudi vključeval v verigo obodnih trgov. Med njimi je bil najprostoornejši današnji Prešernov trg (Piazzal di Porta Muda), predvsem zaradi svoje funkcije in značilne lege. Osrednji del mesta z obema velikima trgovoma, ki ju koprška stolnica razmejuje na dva dela, se na Finovem načrtu kaže v nekoliko drugačni podobi kot danes. Iz obeh trgov so izhajale glavne prometnice, ki so vodile do obodnih trgov. Najpomembnejša je vodila proti pristanišču na zahodnem delu mesta (Piazzal del Porto) oziroma proti mandraču ob trgu sv. Petra (Piazzal di Porta S. Pietro). Ravno ta mestna arterija, ki je povezovala nekdanji Brolo z mestnim obrobjem na vzhodni strani otoka, je ena najbolj tipičnih značilnosti tlorisne zasnove Kopra v beneškem obdobju. Ob stičišču z nekdanjo ulico sv. Andreja (današnja Bazoviška ulica) je namreč cesta ostro zavila na desno (v današnjo Goriško ulico), se nadaljevala pod obokom cerkvice sv. Štefana in se iztekala na trgu sv. Petra (današnjem Gramscijevem trgu). Šele mnogo kasneje, in sicer leta 1809, je dal istrski prefekt Angelo Calafati porušiti konglomerat hišic in zgraditi novo ravno cesto (via Eugenia oz. današnja Cankarjeva ulica), ki je v marsičem spremenila podobo tega dela mesta.¹⁴

Glavni trg, ki ga G. Fino imenuje le »piazza«, na njegovem načrtu obkrožajo javne zgradbe posvetne in cerkvene narave: pretorska palača kot sedež podestata in kapitanov, loggia, ki je rabila najrazličnejšim javnim potrebam, albergo novo za podestatove goste, arzenal in seveda stolnica z mestnim stolpom. Pretorsko palačo je označil s »palazzo dell'JL^{mo}. Sig. Podestà et Capitano«. V Finovem času je imela

Načrt Kopra, ki ga je ing. Giacomo Fino 1. avgusta 1619 narisal po naročilu koprskega podestata in kapitana Bernarda Malipiera. Načrt hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Senato Mare, f. 223, format 56,5 x 42, risba s tušem. V spodnjem levem kotu je legenda, zgoraj desno merilo v beneških korakih, levo pa orientacija.

nekoliko drugačno podobo od današnje, saj so bila šele 1664, torej v času podestata Vincenza Bemba, izvedena večja obnovitvena dela, ki so dala zlasti fasadi spremenjen videž. Arzenal je označen z »Magazzino delle munizioni«, toda v stavbo so že 1550 inkorporirali »Monte di Pietà« (zastavljalnica), ki pa je ob hudi kugi 1554 propadla. Po pregonu židovskih bankirjev iz Kopra so zastavljalnico obnovili na istem mestu, orožarno pa, kot poroča Prospero Petronio, leta 1624 preselili na današnji Vergerijev trg.¹⁵ Prehod iz Calegarie na trg skozi portik pod mestno hišo je v načrtu kakor tudi v danes prezentnih sledovih stavbnega razvoja vzhodnega sestavnega dela mestne hiše jasno razviden. Loggia je prikazana v svoji prvotni obliki petih lokov proti trgu in štirih proti sedanji Verdijeji ulici. Zadnja stena in stena ob sedanji Trubarjevi ulici, ob kateri so bile klopi za občinske uradnike, sta bili že takrat zaprti. Vhod v loggio je bil, kot nakazuje Finov načrt, s čelne strani. Stolnica Marije Vnebovzete kaže po tem načrtu še deloma romansko tlorisno zasnovo s tremi absidami proti Brolo. Kasnejše prezidave v 18. stoletju so to zasnovo zabrisale s podaljšanjem cerkve proti vzhodu, fasado pa so pomaknili do mestnega stolpa že ob koncu 15. stoletja in s

tem precej zmanjšali mestni trg. Mestnega stolpa se domnevno drži stavba vicedomerije, ki so jo porušili leta 1714. Približno v sredini »piazze« je označen podstavek z drogom in beneškim praporom kot simbolom beneške oblasti. Če je bil glavni trg v Finovem času že dokončno formiran, pa je bil areal škofijske palače s trgom Brolo drugače oblikovan kot danes. Na Finovem načrtu trg Brolo na severozahodu še zapira cerkva sv. Dionizija, ki se je šele 1714 umaknila baročni palači Brutti. V njeni bližini je označen tudi sramotilni steber, ki so ga iz trga odstranili leta 1807, fragmenti so shranjeni v muzejskem lapidariju. V Finovem času Brolo še ni bil reprezentančni trg s strnjnimi plemiški palačami, ki so zrasle v glavnem v baročnem času. Imel je funkcijo preskrbovalnega koprskega trga, kamor so vodile ulice iz vseh mestnih četrti, predvsem pa iz tistih, kjer so prebivali mestni kmetje (paolani) in ribiči ter deloma obrtniki. Da je tudi kasneje ohranil to vlogo, kaže podatek, da je od 1642 služil za letne sejme sv. Uršule, ki so bili nekaj stoletij največji kupčijski dogodek koprške kome.¹⁶

Od starejših stavb, ki so ga omejevale z vzhodne strani in so vidne tudi na Finovem načrtu, sta po-

membni predvsem fontiko in cerkvice sv. Jakoba. Fontiko je upodobljen v dimenzijah iz leta 1460, cerkvice sv. Jakoba pa je imela po tem načrtu že svoji mali parvis, a tudi kasneje izginuli prostor na severni strani. Cisterna na Brolo z obema vodnjakoma iz konca 15. stoletja je bila očitno obdana s pravokotnim zidcem, ki je popolnoma izginil v kasnejši predelavi tega prometno zelo pomembnega odprtega prostora.¹⁷ Toda slej ko prej lahko ugotovimo, da je trapezasta tlorisna zasnova trga ostala bolj ali manj nespremenjena. Temeljito so se spremenile le prostorske meje na zahodni in severni strani trga, medtem ko so ostale proti vzhodu domala nespremenjene. Baročna »regulacija« je ustvarila drugačno podobo, precej različno od prvotne, ki je bila rezultat spontane rasti. Tako se na Finovem načrtu glavni mestni trg (Platea Communis) ob trgu Brolo kaže kot najbolj zgodnji »regulirani« mestni prostor.¹⁸

Med obodnimi trgi se nam s precej drugačnimi tlorisnimi dispozicijami kaže današnji Prešernov trg (Piazzal di Porta Muda). Ob obzidju na zahodni strani je v tržni prostor štrlel manjši objekt, vzhodna stran pa se je zaključevala v skoraj ravni črti. Severno stran trga je zapirala cerkvice S. Petra, ki so jo v 18. stoletju porušili in na njenem mestu postavili sedanjo baročno stavbo. Vodnjak pred njo je sedanjo obliko dobil 1666. Med pomembnejšimi objekti, ki so označeni na Finovem načrtu, je bolnišnica (hospedal) oziroma hospicij sv. Nazarija ob Mudinih vratih. Na istem mestu stoji zdaj cerkev sv. Basa iz konca 16. stoletja. Od trgov, ki so se izoblikovali ob vratih na obodu mesta, je Fino označil še »Piazzal de Porta Maggiore«, ki v pretežni meri kaže tlorisno zasnovo današnjega Gortanovega in Staničevega trga. V »Piazzal del Porto« spoznamo današnji Carpacciov trg, ki pa je zaradi recentnih posegov na južnem delu precej spremenil svojo nekdanjo podobo. V »Magazeno di S. Marco«, nekdanjem skladišču soli, spoznamo današnjo Taverno, Justinin steber iz leta 1572, ki ga sicer Fino ni označil, pa je v njegovem času stal pred vrati sv. Martina.

Na jugovzhodnem obodu sta označena »Piazzal di Porta Ogni Santi«, kar bi odgovarjalo današnjemu Kosovelovemu trgu, ki ga je na južnem delu zapiralo obzidje z istoimenskimi vrati, in »Piazzal di S. Tomaso«, v katerem zaradi kasnejših pozidav komaj prepoznamo današnji trg sv. Tomaža. Z mandračem v podaljšku je označen »Piazzal di Porta S. Pietro«, ki je današnji Gramscijev trg, podobnih dimenzij pa je na severovzhodu »Piazzal di Porta Bossedraga«, oziroma današnji Ribiški trg, ki pa je zaradi luškega kompleksa povsem izgubil značilnosti trga ob vratih.

Praviloma so bili vsi ti trgi obzidani le s treh strani, obmorsko stran pa je omejevalo obzidje z vrati. Večina trgov je bila preprosto oblikovana, imela je po eno ali več cerkva, vodnjak in mestna vrata.

Velik del mestnega prostora so poleg trgov in ulic ter javnih zgradb zavzemali samostanski kompleksi in sakralni objekti. Fino jih je označil dokaj shematično pa vendar precej dosledno. Na njegovem načrtu je za-

riscanih 25 sakralnih objektov in sedem samostanov, kar kaže na to, da je bil Koper kot sedež škofije pomembno cerkveno in samostansko središče v Istri. Na območju nekdanje mestne četrti Zubenaga sta označena dominikanski in gregoritski samostan. Dominikanski samostan je bil ob napadu Genovežanov 1380 porušen, nato pa 1522 obnovljen. Postal je sedež provincialnega kapitlja očetov pridigarjev, dokler ni bil leta 1806 opuščen.¹⁹ Gregoritski samostan je povezan s prihodom in delovanjem frančiškanov tretjerednikov, ki pa so smeli zakonito delovati v Kopru šele z dekretom papeža Klementa VII. Poleg latinske maše so v samostanski cerkvi opravljali tudi slovansko liturgijo (glagoljaši). Tudi ta samostan je bil razpuščen leta 1806 in skupaj z dominikanskim porušen leta 1958. Servitski samostan je na Finovem načrtu prikazan s pripadajočo cerkvijo in zavzema celotno ploščad nad nekdanjim Pristaniškim trgom. Zidati so ga pričeli leta 1453 na mestu, kjer sta nekoč stala manjši samostan in cerkvice sv. Martina in Benedikta. Samostansko cerkev so pričeli graditi leta 1521, posvečena pa je bila 1581. Leta 1786 so servitski samostan razpustili in vanj prenesli mestno bolnišnico. Samostanska cerkev je žal pogorela.²⁰

Na območju Izolskih vrat je označen samostan s cerkvijo sv. Blaža. Red avguštink, ki je v njem deloval, je bil v Kopru ustanovljen leta 1318. V naslednjih sto letih so ga prizadele kuge, ropanja in požari, tako da je bil 1460 razpuščen, na zahtevo prebivalstva pa 1474 obnovljen in je nato deloval vse do 1816.²¹

Na območju Bošadrage, ob obzidnem pasu, se razteza samostan s cerkvijo sv. Ane, ki je pripadal observantom. V Koper so se naselili leta 1460. Ob koncu 15. stoletja je na tem mestu stala cerkev sv. Marije Angelske, ki so jo v začetku 16. stoletja preimenovali v cerkev sv. Ane. Samostansko poslopje je iz začetka 16. stoletja ter so ga v naslednjih stoletjih nekajkrat popravili in razširili.

Na Finovem načrtu je seveda upodobljen tudi samostanski kompleks frančiškanov minoritov, ki so bili po benediktincih med prvimi redovi v Kopru. Leta 1260 so se naselili na območju, imenovanem »Caprile«, ob majhni cerkvi, ki je pripadala tedanji koprski škofiji. Leta 1264 je oglejski patriarh Gregorij Montelongo minoritom dodelil tudi obširen trg ob samostanu, cerkev pa je zrastle v 13. stoletju in bila v 17. stoletju močno predelana. Kot poroča Nicolò Manzuoli, je bil nekaj časa v samostanu sedež inkvizicije za celotno istrsko provinco.²² Leta 1806 je bil samostan razpuščen in je odtlej služil posvetnim namenom.

Zadnji samostanski kompleks, ki ga je Fino označil na svojem načrtu, je samostan s cerkvijo sv. Klare. V njegovem času je samostanski kompleks že imel današnje razsežnosti, prvotno pa je bil precej manjši. Zrasel je na prostoru nekdanje palače konzulov in že okoli 1300 ga je škof Pietro Manolesso podelil redovnicam samostana sv. Klare, ki so bile več kot dve stoletji podrejene frančiškanskemu provincialnemu ministru v Dalmaciji. Okrog leta 1564 so se klarisinje

končno podredile koprski škofiji. Samostan je bil razpuščen leta 1806 in je odtlej služil posvetnim namenom.²³

Kapucinskega samostana sv. Marte in Marije na Finovem načrtu seveda ne bomo našli, saj se je v Kopru kapucinski red nastanil šele leta 1621, se pravi dve leti po izdelavi načrta. Samostan so pričeli graditi kmalu po nastanitvi kapucinov v mestu, ter ga dokončali v treh letih.

Na Finovem načrtu zasledimo tudi vrsto manjših sakralnih objektov, ki so zrasli v posameznih mestnih četrtih. Mnoge cerkve so bile, kot poročajo N. Manzuoli, P. Petronio, P. Naldini in drugi kronisti, večkrat obnovljene ali pa zgrajene povsem na novo. Največkrat je bilo potrebno obnavljati cerkvice na obokih mestnih vrat, ki so bile v sklopu obzidnega pasu izpostavljene vremenskim nepravilnostim in raznim poškodbam. Po Finovem načrtu in drugih virih lahko sklepamo, da je veliko manjših cerkva zraslo šele v drugi polovici 17. in v 18. stoletju, saj jih je Fino označil le 25. Med njimi bi najprej omenili cerkvi sv. Nikolaja in sv. Trojice, ki še danes stojita ob Kidričevi ulici kot nekdanji glavni prometnici, ki je povezovala pristanišče z glavnim mestnim trgom. Cerkev sv. Nikolaja je bila sedež bratovščine mornarjev in je na sedanjem mestu nastala leta 1594, starejša cerkev istega imena pa je stala na oboku vrat Zubenaga na Belvederu.²⁴ O cerkvi sv. Trojice P. Naldini poroča, da je zelo stara, leta 1793 jo je dala družina Gavarro povečati in na novo urediti.

V mestni četrti Brazzuolo zasledimo cerkvico, ki je bila posvečena mučenikoma sv. Alderiku in Valentinu, Fino pa ni označil cerkvice sv. Leonarda, ravno tako ni na zaprtem dvorišču med Foresterio in Pretorsko palačo označil cerkvico sv. Silvestra, kasneje sv. Katerine.²⁶ V četrti Velikih vrat je stala cerkev sv. Klementa, v slepem zamiku Calegarie pa cerkev sv. Krištofa oziroma sv. Apollinarja, na načrtu pa ni zaslediti cerkvice sv. Pankracija. V četrti Vseh svetnikov je ob Pretorskih vratih stala cerkev istega imena, ki jo je že leta 1340 posvetil škof Marco Semitecolo.²⁷ V isti četrti je stala cerkev sv. Martina, ki je bila priključena hospiciju servitov, v smeri proti Brolu pa cerkev Marijinega Oznanenja. Pripadala je benediktincem sv. Nikolaja v Ankaranu, zgraditi pa jo je dal Antonio Della Rocca.²⁸ Cerkev sv. Jurija je zrasla že leta 1391, posvetil pa jo je škof Giovanni Loredan.

Tudi v četrti Pusterla, ki ji je pripadal mestni okoliš zahodno in južno od Brola, je zraslo nekaj manjših cerkva: sv. Marije Nove, ki je bila zgrajena leta 1488 v času škofa Giacoma Valaressa in je služila očetom pobožnih šol (piaristi), stala pa je ob »Collegio dei nobili«, kasnejši italijanski gimnaziji. Patronat nad njo je imela družina Vittori.²⁹ Sledi cerkev sv. Antona opata, ki je pripadala istoimenski bratovščini, sv. Vita in Modesta, ter cerkev sv. Aleksandra, ki je spadala h kompleksu škofijske palače. V smeri proti današnji Soški ulici se je odpiral okoliš Novih vrat s cerkvico sv. Margerite. Naldini poroča, da jo je pove-

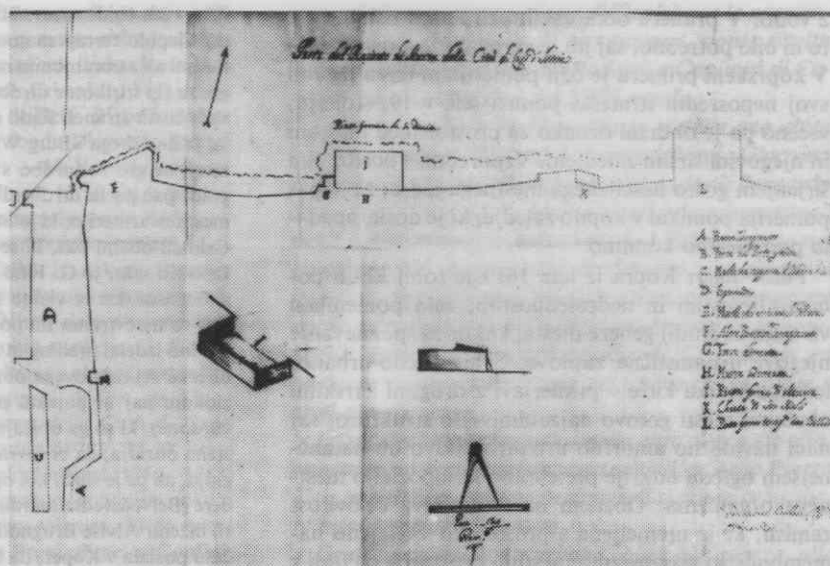
čal in okrasil dr. Elio Belgramoni, ki je imel nad njo tudi patronat.³⁰ V tem okolišu je stala tudi cerkev sv. Mateja, ki jo na Finovem načrtu ni zaslediti. Cerkev sv. Tomaža je stala na oboku istoimenskih vrat, služila pa je kot zbirališče plemiške družine, oziroma oratorij. Zgrajena naj bi bila v 15., obnovljena pa v 18. stoletju.³¹ V tem okolišu sta kasneje zrasli še cerkvi sv. Janeza Nepomuka in sv. Justa. Cerkev sv. Štefana je krasila trg in vrata sv. Petra, imenovana tudi Rotta. Po prenovi so cerkvico posvetili sv. Petru. Ob stičiču z nekdanjo ulico sv. Andreja, je v bližini samostana sv. Klare Fino označil cerkvico sv. Teodora. Bila je v dokaj slabem stanju in so škofje v njej večkrat prepovedali obrede. Obnoviti jo je dal Giovanni Almerigotto.³²

V četrti Bošedraga je bila na oboku mestnih vrat cerkev sv. Lovrenca in Donata ter cerkev sv. Andreja, ki jo je škof Giovanni Loredan posvetil leta 1400. Sprva je bila last istoimenske bratovščine, kasneje pa je pripadala menihom observantom. V tej četrti je stala tudi cerkev sv. Marije Magdalene, ki je pripadala frančiškonom tretjerednikom.³³ Nekaj cerkva je bilo tudi v četrti Izolskih vrat. Na oboku istoimenskih vrat je stala cerkev sv. Sofije, v smeri proti Belvederu pa cerkev sv. Mihaela. Na Finovem načrtu ni opaziti cerkvi sv. Marka in Janeza Evangelista na ustju današnje Cankarjeve ulice. Omenjali smo že cerkvico sv. Dionizija na severnem obrobju Brola, Fino pa je seveda na svojem načrtu označil tudi rotundo Device Vnebovzete, ki naj bi v svoji osnovi segala že v karolinško obdobje, temeljito pa je bila rekonstruirana šele leta 1694 v času škofa P. Naldinija. Takoj za stolnico je Fino označil tudi rotundo del Carmine oziroma Janeza Krstnika iz začetka 14. stoletja, čeprav jo lahko po stilnih značilnostih opredelimo kot izrazito romansko zgradbo.

Ob vsem, kar smo doslej navedli, pa se je potrebno pravzaprav vrniti na izhodišče, saj je Finov načrt v bistvu nastal zaradi označitve obzidnega pasu oziroma mestnega fortifikacijskega sistema. Pri tem je Fino uporabljal značilno nomenklaturu in merila, ki jih srečujemo v beneškem prostoru, prinesel pa je tudi vrsto zanimivih in koristnih podatkov za spoznavanje načina in tehnike tedanje gradnje. Stanje obzidnega pasu in obrambnih stolpov, zlasti pa napotki za njihovo sanacijo in preureditev, so v bistvu razvidni iz legende v spodnjem levem kotu risbe. Fino je s črkami od A do F označil tiste dele obzidja, ki se je deloma zaradi slabega terena, zlasti pa temeljev, in deloma zaradi valovanja, zrušilo in ga je bilo potrebno obnoviti. Preureditveni načrti so veljali tudi za nekatere obrambne stolpe, zlasti tistega ob samostanu sv. Ane in za Munijski stolp.

Če sledimo obzidnemu pasu na Finovem načrtu, bi kazalo začeti ob izteku današnje Kidričeve ulice, kjer so nekoč stala vrata sv. Martina. Od tu je obzidje krenilo proti obrambnemu nasipu (Balluardo Tiepolo),³⁴ ki je branil severozahodni del mesta in pomol za galeje, nato pa v rahlem vzponu do nasipa na današnjem Belvederu.³⁵ Nasproti gregoriskega samostana je Fi-

Načrt dela obzidnega pasu z detajli utrjenih ploščadi na severozahodnem delu Kopra, ki ga je 13. aprila 1683 izdelal ord. kap. Francesco Paulacci. Načrt hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Dispaccio Rettori Istria, f. 66, format 70,5 x 45,8. Desno stran risbe zapolnjuje legenda s črkami od A do L, ki pojasnjujejo posamezne lokacije in objekte.

no označil utrdbo Musella (torre), ki je zrasla v 14. stoletju, nato pa je bila večkrat obnovljena in predelana.³⁶ Od Belvedera je obzidni pas v skoraj ravni črti tekel do Izolskih vrat, kjer se je odpiral manjši mandrač. Nedaleč od tod je z današnjega Ribiškega trga pot vodila skozi vrata Bošadraga v drugi ribiški portič. Tudi del obzidja med Izolskimi vrati in vrati Bošadraga, kot vidimo na sliki, je branil kvadraten stolp.³⁷ Obzidje je nato v napetem loku tik ob morju zavijalo proti jugovzhodu. Zaradi izpostavljenosti tega dela mesta so ga branili od vrat Bošadraga do vrat sv. Petra štirje stolpi. Južno od vrat sv. Petra je Fino označil Munijski stolp (Torre de la Munission), ki sta mu do naslednjih vrat Vseh svetnikov sledila še dva.³⁸ Ob obeh vratih sta se odpirala manjša ribiška portiča za južni del mesta. Od tod je obzidje v povsem ravni liniji teklo do Mudinih vrat, zunaj obzidja pa so oblikovali večjo ploščad za vojaško vežbališče. Tu so se mestni strelci (bombardieri) urili v različnih orožjih, zato so ta prostor imenovali »Del mare Bresaglio«.³⁹ Mudina vrata danes s sosednjo stavbo povezuje še edini ohranjen del nekdanjega obzidja s pomožnimi vrati (Postierla ali tudi Porta dei Soccorsi), medtem ko so bili temelji v smeri Velikih vrat odkriti leta 1985 ob sondažnem izkopavanju. Pokazali so na zelo spreten in poseben način gradnje obzidja na lesenih kolih.⁴⁰ Obzidni pas, ki se je nadaljeval proti zahodni strani otoka, so prekinjala Velika vrata z majhnim portičem, pred obzidjem pa je po vsej dolžini tekel umetni nasip, ki ga je dal leta 1555 iz močvirskega blata zgraditi podestat Giovanni Pietro Bembo.⁴¹ V ta kompleks je spadal, kot vidimo na risbi, tudi valobran Porporella, ki je varoval mandrač pred vrati sv. Martina.⁴² S tem je bil obzidni pas sklenjen, otoško mesto pa se je povezovalo s kopnim le preko mostu, ki je vodil od Mudinih vrat do Levjega gradu in dalje preko nasipa do obale pri Škocjanu.⁴³

Giacomo Fino je s svojo risbo potrdil, da je bil v njegovem času celoten južni in jugovzhodni del koprskega zaliva že zamočvirjen. Močvirsko blato je bilo že tako obilno, da je preprečevalo prosto plovbo, obenem pa je Koper začel postopoma izgubljati značaj in pomen utrjenega otoškega mesta. Zamočvirjenost sta s svojimi nanosi povzročali Rižana in Badaševica, zato so se nekateri podestati že v drugi polovici 16. stoletja lotili načrtov, da bi preusmerili obe rečni strugi, vendar so dela zastala zaradi previsokih stroškov.⁴⁴

Velike galeje in tovarne ladje so lahko brezskrbno plule le severno in severozahodno od mesta oziroma pristajale ob pomolu za galeje (na Finovem načrtu označen z Galere pongono scala), medtem ko so se manjše barke in galeje lahko zasedrale tudi na vzhodnem delu v bližini mandrača ob vratih sv. Petra (na risbi Fondo et tegnador per Navilij et Galere sottili), Fino pa jih je označil tudi v Novem pristanišču (Porto nuovo), ki se je raztezalo od manjšega pomola v podaljšku vrat sv. Martina do valobrana Porporella. Mandrač ob Velikih vratih (Porta Maggiore) je v svoji okrilje sprejemal predvsem solinarske barke, saj so bile v neposredni bližini soline, ki so segale do semedelske obale. Mandrač ob vratih sv. Petra, Bošadraga in Izolskih vratih so služili predvsem ribiškim barkam, ki so se tja umikale tudi pred močno burjo.⁴⁵

Iz Finovega načrta žal ne moremo spoznati mestnega pomerija v širšem smislu. Prinašajo ga šele načrti iz 18. stoletja, zlasti načrta iz leta 1773 in 1774, ki prikazujeta koprski otok s solinami, spodnji tok Rižane, Sermin in Stagnonski zaliv.⁴⁶ Fino je označil le pomerij kot prostor okoli mestnega obzidja, ki je moral biti praviloma prazen oziroma neobdelan, da bi olajšal obrambo mesta. Pomerijalni teren kot poseben pas okoli mesta, pa je bil seveda različen in drugačen v primeru kontinentalnih mest, ki so si običajno zunaj obzidja skopala obrambne jarke napolnjene

z vodo. V primeru obmorskih oziroma otoških mest to ni bilo potrebno, saj jih je varovalo že morje samo. V koprskem primeru je ožji pomerialni teren izgubil svoj neposredni strateški pomen šele v 19. stoletju, vseeno pa je obdržal oznako za prostor med mestom in njegovim širšim zaledjem. Vzporedno s postopnim širjenjem gosto naseljenega mestnega jedra, se je pas pomerija pomikal v kopno zaledje, ki je doslej spadalo pod mestno komuno.

Finov načrt Kopra iz leta 1619 je torej kljub pomanjkljivostim in nedoslednostim, zelo pomemben vir tako za študij geneze mesta, kakor za spoznavanje njegove urbanistične zasnove. S historično-urbanološkega vidika kaže v primerjavi z drugimi istrskimi obalnimi mesti gotovo najzanimivejšo strukturo, saj nam navidezno amorfnu urbansko tkivo ob natančnejšem ogledu odkrije pretehtano kompozicijo mestnega organizma. Obenem nam razodeva celovitost zamisli, ki je utemeljena s prostorsko vsklajeno namembnostjo posameznih mestnih prostorov pa tudi z vlogo, pomenom in funkcijo mesta v tedanjem času.

OPOMBE

1. L. Beritič, Obalna utvrdenja na našoj obali, Pomorski zbornik, I, Zagreb 1962, str. 218. — 2. Itinerario di M. Sano del'anno 1483, L'Istria, n. 66—67, Trieste 1849, str. 261. — 3. E. Smole, Koprsko obzidje, Mudina vrata in Levji grad, Kronika V/1, Ljubljana 1957, str. 27. — 4. G. Caprin, L'Istria nobilissima I, Trieste 1905, str. 106. — 5. E. Smole, ibidem, str. 27. — 6. G. Caprin, ibidem, str. 106. — 7. Senato Secreti, AMSI, vol. VII, Parenzo 1891, str. 42/43. — 8. T. Luciani, Notizie varie registrate in ordine cronologico, La Provincia, n. 5, Capodistria 1874, str. 1421/22. — 9. Senato Mare, AMSI, vol. XII, Parenzo 1897, str. 448/50. — 10. F. Colombo, Le mura ed il castello di Muggia, AMSI, vol. XXXII NS, Trieste 1984, str. 233. — 11. Senato Mare-registro 77 (1619), AMSI, vol. XII, Parenzo 1897. — 12. Relation del N.H. Ser Bernardo Malipiero ritornato di Podestà e Capitano di Capo d'Istria, letta e presentata nell'Eccell. mo Collegio, 24 luglio 1620, AMSI, vol. VII, Parenzo 1891, str. 288. — 13. F. Semi, Capris — Iustinopolis — Capodistria, Trieste 1975, str. 131. — 14. D. Venturini, Guida storica di Capodistria, Capodistria, str. 67. — 15. Estratto delle Memorie Storiche del Dottor Prospero Petronio e dai frammenti di esse già veduti in casa Petronio a Capodistria, L'Istria, n. 26/27, Trieste 1847, str. 108. — 16. S. Bernik, Organizm slovenskih obmorskih mest, Koper—Izola—Piran, Ljubljana 1968, str. 42. — 17. B. Mušič, Analiza trga v Kopru, Oblikovanje mestnega prostora, Naši razgledi, 1963, št. 8, str. 156. — 18. S. Bernik, ibidem, str. 42. — 19. D. Venturini, ibidem, str. 54. — 20. S. Bernik, ibidem, str. 85. — 21. D. Venturini, ibidem, str. 54. — 22. Capodistria al cominciare del secolo XVII descritta da Nicolò Manzuoli, L'Istria, n. 14, Trieste 1847, str. 54. — 23. S. Bernik, ibidem, str. 81. — 24. F. Semi, ibidem, str. 200. — 25. P. Naldini, Corografia ecclesiastica ossia Descrizione della città e delle diocesi di Giustinopoli, Venezia 1700, str. 166. — 26. P. Naldini, ibidem, str. 166. — 27. D. Venturini, ibidem, str. 85. — 28. D. Venturini, ibidem, str. 82. — 29. D. Venturini, ibidem, str. 88. — 30. Ibidem, str. 93. — 31. F. Semi, ibidem, str. 203. — 32. D. Venturini, ibidem, str.

72. — 33. Ibidem, str. 71. — 34. Celoten naziv je »Balluardo Tiepolo terrapienato«, kar naj bi pomenilo utrdbo na nasipu ali z obrambnim nasipom. Po nomenklaturi utrdb pa gre za tip štirikotne utrdbe oziroma trdnjave, ki naj bi jo na vseh štirih straneh ščitili obrambni stolpi. Izraz naj bi izhajal iz nemškega »Burg Warte« (grajski stolp). V našem primeru ne gre za utrdbo s stolpi, kakršna je bila npr. Levji grad, pač pa za utrdbeni nasip ali okop, ki je služil za razmestitev artilerije, ki je branila pristaniški del mesta. — 35. Celoten obalni pas, ki se vleče od »Balluardo Tiepolo« do Izolskih vrat, je G. Fino označil kot »terreno nella sponda alto passa due et vicino alle muraglie alto passa quattro«. Ker so močvirnata tla povzročala pogosto rušenje obzidja, je Fino izdelal predlog in načrt za gradnjo temeljev (v legendi črka A) ter novega obzidnega pasu. Med temelji in nadzidkom naj bi potekal polkrožni kamnit pas (cordolo ali cordone), ki so ga običajno vstavili med škarpo in navpično steno obzidja, da bi sovražniku preprečili naskakovanje obzidja, ali pa je služil kot opora artileriji. Utrjeni nasip Belvedere (Belvedere Balluardo terrapienato) je že leta 1554 razširil inženir Alvise Brugnoli, ki ga je Beneška republika v tem času poslala v Koper, da bi okreplil mestni fortifikacijski sistem. — 36. Musella naj bi bila utrdba omejenega obsega (forte) v bližini Gregoritskega samostana. Podestat Nicolò Grimani v svojem poročilu iz leta 1603 zanjo uporablja izraz »Balloardo Musella«, kar naj bi pomenilo večjo utrdbo z okopom. Giovanni Battista Polcenigo pa leta 1701 zanjo uporablja izraz »torrione Mosella«, kar naj bi pomenilo utrdbo okrogle oblike. Imela naj bi nadzidek z merlaturou. Porušena je bila leta 1826. — 37. Od Belvedera do Izolskih vrat je obzidje zaradi konfiguracije terena stalno precej nad vodno gladino. Temelji prostornega in masivnega stola kvadratne oblike (torrione), četudi bi po utrdbeni nomenklaturi šlo za utrdbo okrogle oblike, so se v 19. stoletju še kazali v ladjedelnici Deste. — 38. Na trgu sv. Tomaža so bili temelji obzidja izkopani celo ob morski gladini, zato G. Fino tudi tu svetuje gradnjo 40 kvadratnih korakov novega obzidja. Munijski stolp (Torre de la Munission), ki je služil za skladiščenje streliva, je branil obzidni pas od trga sv. Petra do trga sv. Tomaža. — 39. D. Venturini, ibidem, str. 34. — 40. Ob sondažnih izkopavanjih med Repičevo ulico in Nabrežjem JLA je bilo leta 1985 očiščenih nad 25 m obzidja iz notranje strani pod današnjo hodno površino. Pri tem je bil odkrit tlak iz časa nastanka obzidja ob koncu srednjega veka, ki pa je bil zaradi stalnega dviganja morske gladine in zamočvirjenja kmalu neuporaben. Obzidje je bilo zgrajeno na mehki zamuljeni površini morskega zaliva. Tehnično so graditelji rešili problem gradnje z nabijanjem lesenih kolov v zemljo do globine 3,20 m. Za obzidjem pridobljena nova površina je bila nato stalno poseljena, ob začetku 19. stoletja pa je prenehala delovati notranja vzdolžna komunikacija. Njeno vlogo je prevzela zunanja vrsta novo zgrajenih hiš, ki je inkorporirala ostanke obzidja v zunanjih fasadah in približno na današnjem hodnem nivoju. (Povzete iz poročila M. Župančiča, PMK, 1985). — 41. A. Cherini, Capodistria in una miniatura settecentesca, Pagine Istriane, n.5, Pola 1951, str. 16. — 42. D. Venturini, ibidem, str. 33. — 43. Začetki Levjega gradu (Castel Leone) segajo v čas beneške osvojitve Kopra 1279. Prva graditelja sta bila Tomasso Gritti in Pietro Gradenigo. Lokacija gradu je bila zelo premišljena. Izbrali so jo na nasipu, ki je povezoval koprski otok z zaledjem. Od Mudinih vrat je bil grad oddaljen 93 korakov, od kopnega pri Škocjanu pa 24. Imel je kvadratno obliko s polkrožnimi stolpi na vseh štirih vogalih. V višino je meril 45 beneških čevljev. G. Fino je na svoji risbi označil le cestišče od Mudinih vrat do gradu, ki je v njegovem času že ležalo na opečnatih obokih (zgraje-

ni so bili leta 1589), temeljitejše obnove gradu pa se je 1620 lotil podestat Marin Barbaro. Precej zveste risbe in načrte gradu s cesto in nasipom prinašajo inženir Rizzardo dei Sergi in ord. kapitan Paoluzzo, inženir Cristoforo Bighignato in Xaverio Garoffolli ter Niccolò de Belli. Risbe in načrte hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Dispaccio Rettori Istria in Provveditori alle fortezze. — 44. Koprski podestat Nicolò Donato je dal v drugi polovici 16. stoletja izdelati podroben načrt s predlogom za spremembe struge Badaševiče in Rižane, obenem pa je Beneška republika poslala v Koper istrskega providurja G.B. Calba in nekega vodnega inženirja, ki naj bi proučila možnosti za zmanjšanje zamočvirjenosti Stagnonskega zaliva. Očitno dela niso stekla v predvidenem obsegu zaradi previsokih stroškov. G. Fino je zato na svoji risbi v začetku 17. stoletja to območje označil s »paludi« (močvirje). — 45. D. Venturini, ibidem, str. 35. — 46. Gre za načrt z navedbo »Pianta della Città di Capo d'Istria e sue adiacenze fatta l'anno 1773«, ki ga hrani Državni arhiv v Trstu v fondu Archivio Piani (1754—1863) in topografsko risbo koprškega otoka s spodnjim tokom Rižane, Serminom in Stagnonskim zalivom, ki jo hrani Državni arhiv v Benetkah v fondu Provveditori ai Confini, V/b. 338 iz leta 1774.

SOMMARIO

LA CINTA MURARIA DI CAPODISTRIA E LA PIANTA DELLA CITTÀ NELLA CARTA DI GIACOMO FINO DEL 1619

Salvator Žitko

La costruzione di cinte murarie e di fortificazioni lungo le coste istriane e dalmate ebbe il maggior impulso durante il periodo della Repubblica di Venezia. Il sistema di fortificazione delle città, sottoposte alla Serenissima era in un certo qual modo specifico e queste particolarità erano legate soprattutto agli interventi volti a garantire la sicurezza anche tenendo conto della relativa sfiducia che nutrivano nei confronti degli abitanti di determinate località.

Il manto murario di Capodistria viene citato nelle fonti già nel XIII secolo. La sua ristrutturazione e l'ampliamento, dopo l'insurrezione del 1348, si protrassero sotto i podestà veneti sino alla seconda metà del XV secolo. Anche dopo il completamento delle

mura si riscontrano continue difficoltà per le necessarie opere di riassetto e di riparazione, come risulta evidente dalle relazioni dei Podestà e Capitani di Capodistria sino alla fine del XVII secolo.

La prima pianta di Capodistria e della sua cinta muraria risale al 1619 ed è dovuta all'ing. Giacomo Fino che la preparò su richiesta del podestà Bernardo Malipiero. Nonostante la semplicità e la schematicità della realizzazione, questo disegno è il documento urbanistico più importante dell'epoca veneziana in quanto, oltre al perimetro delle mura, ci fa conoscere anche tutta la pianta della città, evidenziando le peculiarità della struttura urbanistica di Capodistria ed anche la visione della forme del l'isola che si aveva a quel tempo.

La concezione urbanistica della città aveva già allora assegnato una posizione centrale all'odierna Piazza Tito, mentre otto piazze perimetrali si erano sviluppate internamente alle mura.

Gran parte dell'area urbana, oltre alle piazze, alle vie e agli edifici pubblici (tra i quali risaltano specialmente Palazzo Pretorio, la Foresteria, l'Armeria, la Loggia e il Fontico) era occupata dai complessi conventuali e da luoghi di culto. Nel disegno è interamente segnato il perimetro murario con le fortificazioni e contiene pure le istruzioni per il loro riassetto in determinate zone in cui a causa delle intemperie o del terreno paludoso si erano registrati i danni più gravi, che in certi punti avevano anche provocato crolli.

Con il suo disegno Giacomo Fino aveva messo in evidenza lo stato paludoso del golfo di Capodistria, specialmente nella sua parte sud e sud-est: i fanghi della palude avevano infatti assunto un volume tale da impedire una libera navigazione e del resto Capodistria stava perdendo le sue caratteristiche di città insulare fortificata.

Importante, in questo disegno, è pure il fatto che l'autore abbia segnato, al di fuori del perimetro urbano, anche i porti ed i mandracchi, ossia i luoghi destinati all'attracco di grandi galee e di imbarcazioni da trasporto, come pure di natanti più piccoli come le barche da pesca. Dalla pianta del Fino non è comunque possibile distinguere il più vasto pomerio cittadino, per il quale si dovranno aspettare i disegni e le piante del XVIII secolo.

